

УДК 1 (091)

DOI: 10.26565/2226-0994-2019-61-7

Катерина Гончаренко
Каріна Крагель

НОМО MILITARIS: ЧОМУ ЛЮДИНА ПРАГНЕ ВІЙНИ?

Феномен війни посідає одне з чільних місць у площині соціально-філософських і культурологічних досліджень, а також займає неоднозначну позицію в житті самої людини. На історичній мапі ми спостерігаємо хвилі постійного виникнення збройних конфліктів, які неминуче призводять до фатальних наслідків, спричиняючи жахливий ефект руйнації у житті країн, народів і окремих людей. Війна переважно постає перед нами в образі жахить і трагедій. Втім, у просторі філософії війну як специфічний феномен у бутті людства розглядають з різних ракурсів, зокрема й акцентуючи увагу на парадоксальності та багатовимірності даного явища. У запропонованій роботі автори намагаються проаналізувати концепт війни з огляду на певну «привабливість» і навіть «необхідність» цього явища для людини. Також виконується спроба підсумувати наявний спектр відповідей на питання про те, звідки в людині береться прагнення до насилля, тобто так звана «жага війни», яка й породжує «вічне повернення» та постійне перебування людей у стані війни. Результати даної розвідки свідчать про те, що війна є дійсно важливим явищем, яке можна вважати одним з фундаментальних атрибутів людської природи. Аналізуючи різні підходи, які пояснюють причини походження війни (натуралістичні, психологічні, економічні тощо), автори статті наголошують, що джерелом будь-яких збройних конфліктів все ж таки є вкоріненість «войовничості» у самому естві homo sapiens. Людина має постійно виборювати право на своє існування. І така боротьба часто набуває різних за масштабом та характером форм, які можна розглядати як конкретні варіації єдиного феномену, що на теоретико-філософському рівні фіксується у концепті війни. Не зважаючи на природне почуття жаху, яке викликає слово «війна» на рівні буденної свідомості, за цією мовною оболонкою криються водночас біль і надія, смерть і свобода, віра в людину та у справедливість світобудови, а також готовність боротися за цю справедливість. Всі ці внутрішньо суперечливі смисли знаходять своє поєднання у філософськи опрацьованому понятті війни, а також і своє втілення у безлічі різних «воєн», які постійно веде людина внаслідок свого специфічного «буттєвого устрою». Людина, отже, є «істотою, що воює» або ж, як пропонують позначати цю особливість автори статті, – homo militaris.

Ключові слова: війна, мир, людська природа, філософія війни, homo militaris.

Протягом значного періоду часу, у процесі свого історичного розвитку людство трансформувалося саме собою і водночас змінювало все, що знаходилося довкола нього. Слід визнати, що еволюція явищ, які відбуваються у світі, здебільшого має діалектичний характер. Звісно, не варто сприймати діалектику лише у її матеріалістичному забарвленні. Діалектика радше виявляє себе через особливості процесів розвитку та постає базовою, фундаментальною ознакою всього наявного як у суто теоретичних філософських конструктах, так і в практичному розгортанні історичних процесів. Власне, без діалектичних процесів складно та навіть неможливо уявити собі буття homo sapiens, особливо в контексті розмірковувань про природу, інструменти чи причини війни, яку завжди ведуть певні індивіди, а не їхні знаряддя. Конфлікти інтересів, неузгодженості, нестабільність та інші доволі негативні моменти проважують до розгортання та утворення чогось більшого: чогось, що на перший погляд видається страшним та фатальним. Але хіба ми можемо щось стверджувати зі стовідсотковою впевненістю, усвідомлюючи, що у світі немає нічого перманентного, а все існуюче зазнає змін? Наскрізний погляд на протиріччя, які виникали та виникають у суспільстві, вочевидь створює підґрунтя для перевизначення умов можливості та ймовірності будь-якої конфронтації.

© Гончаренко К. С., Крагель К. В., 2019.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Цінності та ідеали, які встановлювалися та встановлюються людиною впродовж всього її життя, можуть змінюватися в результаті еволюційних процесів, що відбуваються під впливом навколишньої дійсності, яка «тисне» на людину. Трансформуючись і переходячи на іншу сходинку (не лише вгору, але й вниз), набуває нового виміру світогляд, бачення навколишнього та внутрішнє відчуття людини.

У політичній площині неврегульованість і неспроможність вирішити ту чи іншу конфліктну ситуацію часто призводять до застосування збройних сил та проведення різного гатунку військових операцій. У горизонті наукової та освітньої літератури існує низка досліджень, які присвячені цій «вічній» темі – темі війни. Можна констатувати, що ми маємо у наявності значний обсяг літератури, наукових розвідок, у яких дослідники намагаються віднайти відповіді на такі хвилюючі та життєво важливі питання, як «що таке війна?», «чому вона виникає?», «чи можна її взагалі уникнути?» тощо. Серед сучасних мислителів можна зазначити О. В. Соловйова, Р. Жирара, П. Слотердайка, С. Жижека, Н. Хомського, А. Бадью, Дж. Батлер та інших. Важливий внесок у розвиток філософії війни зробили також А. Є. Снесарьов та К. фон Клаузевіц. До античної когорти філософів, що займалися даною проблематикою, зараховують Аристотеля, Платона, Цицерона. Епоха Відродження завдячує у цьому контексті такому визначному діячу, як Н. Макіавеллі. Зробили значний внесок у розвиток філософського знання про війну Т. Гоббс, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель. Особливе місце в цьому плані можна відвести також дослідженням Г. Арендт, яка змогла відобразити переломні моменти в підходах до розуміння війни завдяки її відомій концепції «банального зла».

Отже, *мета роботи* полягає у спробі зрозуміти й надати відповідь на запитання – чому людина прагне війни та чи можливе уникнення війни попри такий собі «ген війни», який є в людині?

Завдання дослідження: проаналізувати ключові особливості та причини виникнення війн; надати обриси багатовимірної площини так званої «філософії війни» та з'ясувати, яким чином у її межах визначається людська «жага війни».

Отже, слід визнати, що в межах проблематики філософії війни існує певний загальноприйнятий принцип класифікації. Емпіричне різноманіття причин, що призводять до виникнення воєн і військових конфліктів, з точки зору філософії війни, прийнято ділити на дві групи. Йдеться про те, що зазначені причини можна об'єднати у межах двох підходів: «біологічного» і «соціально-історичного». Така типологія виникає, насамперед, з подвійної природи людини. По-перше, питання про джерела війни тісно пов'язані з проблемою тимчасовості в житті людства загалом, а відповідно й самого життя людини зокрема. По-друге ж, багато концептуальних підходів у цій площині формуються на основі безпосереднього ставлення до проблеми війни як до соціально-політичного феномену та пошуку такого ж безпосереднього виходу з кризової ситуації даного типу. Також не слід забувати, що існує певний тип воєн, які можна віднести до їхнього «духовно-метафізичного» різновиду, коли на передній план виводиться вплив не на матеріально-фізичні структури буття, а на структури свідомості, мислення. Оскільки ці війни пов'язані з руйнуванням соціальних структур, традицій та інших складових культури, то таку війну можна віднести до «соціально-історичного» типу воєн. У такому разі під війною розуміється стан ворожнечі, боротьби з будь-ким. Саме про таку війну веде мову Локк Дж. у трактатах про правління, коли стверджує, що той, хто намагається повністю підпорядкувати іншу людину своїй владі, у такий спосіб залучає себе до стану війни з Іншим [див.: Локк, 1988].

Незадовго до Другої світової війни А. Айнштайн у відкритому листі до З. Фрейда висловив думку-запитання: чи не має війна якихось ірраціональних, підсвідомих коренів? Адже якщо це так, то це означало б, що нам варто повернутися від модних у минулому столітті геополітичних і економічних пояснень феномену війни до погляду античних авторів. З. Фрейд відповів, що, на його думку, в основі війни лежать ще первісні інстинкти агресії і руйнування, а всі форми її пояснення – расові, національні, економічні, ідеологічні,

релігійні – лише різні форми «рекламної упаковки», тобто «камуфляж». Камуфляж, маскування, яке й приховує образ тієї людини, яку ми можемо назвати homo militaris.

К. фон Клаузевиц у своїй незавершеній роботі «Про війну» зазначав, що війна є актом насильства, застосування якого не знає меж/кордонів [див.: Клаузевиц, 2007]. Війна набуває цікавого образу. Вона постає як механізм з людським розумом, обличчям. Звичайно, ми говоримо про війну як про абстрактну стихію, яка невідомо, насправді невідомо чому виникає і знову притихає, чекаючи нагоди для наступного вибуху. Паралель можна провести з явищем глобалізації: даний процес настільки унікальний, що інтегрувався практично в усі сфери людської діяльності – політику, економіку, релігію, культуру тощо. Однак фахівцям складно визначити, на якому саме етапі розвитку було запущено процес глобалізації, що лише посилюється та потужнішає, і все, що нам лишається – це визнати, що, скажімо, компанія McDonald's має свої ресторани практично в кожній країні, а німецькі автомобілі BMW, які їздять у всьому світі, заповнили не тільки міські вулиці, але й свідомість мас.

Людина творить, створює, споживає і знову проходить ті ж самі етапи, повертається назад та робить однакові помилки/виправлення. Цікавим аспектом водночас є те, що людина з первісних часів здійснювала полювання: спочатку полювання на тварин, захист власної оселі, а потім до цього ще додалося полювання на інших людей. Постає питання: чи є людина злою/доброю від природи та чи дійсно поряд з «геном гуманності» в ній поєднано «мутує» та набирає сил «ген війни»? Складне питання і такий же складний пошук відповіді на нього. І. Кант, приміром, у своїй славнозвісній праці «До вічного миру» міркував про те, що людина є егоїстичним створінням за своєю природою [Кант, 2019]. Людина, отже, повсякчас і всюди має керувати собою, або хтось має керувати нею для вгамування, приборкання, врегулювання її жорстоких інстинктів та пороків.

Тож чому виникають війни? Існують різні причини та пояснення. Свого часу Ф. Енгельс стверджував, що війни розгораються на тілі економічного: насильство є лише засобом, а от ціль полягає в економічних вигодах. Звичайно, до низки причин ми відносимо й політичні мотиви, а також прагнення/воління/бажання отримати щось якомога більше та краще. Чим більше людина має, тим більше вона хоче отримати. У цьому, можливо, і виражається її особливість. З одного боку, війна виступає тим негативним конструктом, що руйнує, вбиває, розпорошує, знищує. Але, з іншого ракурсу, навпаки – це новий етап, сходинка, яка розвиває, спонукає та рухає.

Людина, так чи інакше, є істотою суперечливою. У ній приховуються як добрі, так і злі зачатки. Проте вона не може постійно знаходитися у тому самому стані. Ното sapiens потребує постійного руху, динаміки та, як би дивно це не звучало, – адреналіну. Дуже часто ми зустрічаємося з такими категоріями/поняттями/позначеннями, як «рутина», «повсякденність». За таких умов людина ніби завмирає, затихає, повільно рухаючись за течією. Когось це може влаштовувати, однак є й ті, хто навідріз відмовляється від такого способу життя та намагаються вийти з цього «зачарованого кола». Бажаний вихід може відбуватися різноманітними шляхами, однак одним з таких варіантів є саме неузгодженість, протиріччя, протест, що зрештою і провокує певні «войовничі акти». Bellum omnium contra omnes (лат. – «війна всіх проти всіх») починає діяти. Оскільки, як вважав Т. Гоббс, людина є сформованою з такого «матеріалу», що навіть у стані спокою, рівності та однакового доступу до благ вона буде рухатися в напрямку досягнення чогось вищого, то війна проти всіх інших з її боку фактично є невідворотною. Філософ зазначав наступне: «ми знаходимо в природі людини три головні причини для сутички: по-перше, суперництво; по-друге, невпевненість; по-третє, прагнення слави» [Гоббс, 2000, с. 152].

Варто згадати також М. Фуко, який у своїй праці «Наглядати та карати. Народження в'язниці» аналізував аспекти тіла, покарань і страждань [Фуко, 1998]. Саме такі моменти наявні у військовій системі та саме вони великою мірою забезпечують функціонування військової справи як такої. Бо ж мука – руйнівна сила як під час покарання, так і під час/після воєнних подій. Оскільки людина одна й та сама, але проявляє своє ество

в різних сферах, то й виявлення тих чи інших особливостей корелюють між собою. Звідки в людини існує бажання та взагалі здатність до заподіяння тортур? Звідки в неї це захоплення стражданнями, муками, можливість створювати, винаходити засоби для вбивств, страт, а потім насолоджуватися ними? На даний аспект свого часу звертала увагу й С. Зонтаг, аналізуючи воєнну фотографію у своїй роботі «Дивлячись на чужі страждання» [Sontag, 2004]. Адаже незбагненним залишається, чому саме людина як вінець розвитку всього живого є водночас і майстром, і монстром, і творцем, і катом – повелителем пекельних мук. Існує досить відомий вираз С. Зонтаг: «Війна, скажете ви, це мерзота; варварство; війни треба припинити за будь-яку ціну! І ми повторимо ваші слова. Так, війна – це мерзота; варварство; війни треба припинити» [Сонтаг, 2013, с. 58]. Але поки вона не стосується кожного окремо, ми з величезним інтересом відвідаємо виставку фотографії і з цікавістю подивимося на зображення чийогось понівеченого, зруйнованого, розтощеного війною життя.

Отже, основна причина виникнення війни полягає у самій людині, у її природі. А природа *homo sapiens* є, вочевидь, не настільки ідеальною, вона містить в собі зачатки злого та потворного. Т. Гоббс стверджував, як ми зауважували вище, що людина є злою від природи і має бути механізм, який би міг стримувати її. Таким засобом, на думку філософа, і виступає Левіафан – держава. І навіть якщо цей Левіафан виявиться страшним монстром, у цьому немає нічого дивного: для того, аби приборкати монстра, потрібен не хто інший, як монстр. Варто також звернути увагу на думку філософа про те, що одна людина для іншої є ворогом, але нам дається можливість, шанс виправити себе. І якби все було так легко, то жити було б зовсім не цікаво. [див.: Гоббс, 2000]

Важливо зазначити, що існує так зване «ідеалістичне зло», яке характеризується тим, що людина, яка вчиняє злочин, свято вірить в те, що насправді творить добро. Особливістю зла нерозумності виявляється те, що виконавчач не замислюється над тим, чи добре, чи погано він вчиняє. Таку форму зла Г. Арндт називає «банальною». Власне, Г. Арндт у своїй праці «Банальність зла» говорить про банальне та радикальне зло, яке існує в житті людини. Перше полягає в творенні цього зла самостійно людиною, друге ж є наслідком насаджування зла іншими та розповсюдження його серед населення [Арндт, 2008]. Людина переважно не може жити «одномірним» життям. Вона має постійно розвиватися, змінюватися, не стояти на місці. Ще А. Гелен у своїй праці «Про систематику антропології» зазначав, що людина не є самодостатньою істотою, про що свідчить її природний стан: вона має стримувати себе, працювати й працювати над собою, бо всі ті якості, які вона отримує впродовж життя, з часом зазнають деградації, якщо їх постійно не відновлювати, не покращувати [див.: Гелен, 1988].

Варто, на наш погляд, зупинитися на поясненнях щодо війни, які викладає у своїх працях Г. Арндт, оскільки її політична теорія – це одна з тих теорій, що мають декілька «зрізів» чи «вимірів» у розумінні феномену війни. Першим поясненням виступає згадувана нами вище «банальність зла», яка певною мірою відсилає до природи людини. Наступне ж пояснення пов'язується з рівнем загального та технічного розвитку людства. На думку Г. Арндт, проблема війни, а відповідно й причина останньої – насилля, є надзвичайно парадоксальною. Парадоксальність насильства полягає в тому, що людина, по суті, намагається раціоналізувати ірраціональне. Тобто те, чого б взагалі не мало бути в житті людини, та те, що тепер стає предметом для безлічі думок та досліджень, має не лише теоретичну основу, але й практичне виявлення. Наприклад, як можуть раціонально мислячі люди приймати й підтримувати політику ядерного знищення, яка є абсолютно ірраціональною? Г. Арндт на сторінках своєї книги «Насилля» [Arendt, 1970] помічає, що вся аргументація, що підтримує практику використання зброї масового знищення, має настільки очевидні логічні недоліки, що смішно й водночас дивно, чому люди цього не усвідомлюють. Наукові розробки технологій масового знищення оголюють абсолютну абсурдність основних положень теорії «справедливої війни» (якщо згадати Аристотеля, то він у цьому контексті говорить про те, що війна є абсолютно справедливою, якщо ведеться

заради захисту держави) та інших теорій, що виправдовують насильство в сучасному світі. [Арендт, 2008; Arendt, 1970]

Парадоксальність воєнного насилля, на яке звертає увагу Г. Арендт, та його виявлення покликані продемонструвати, насамперед, явне нерозуміння природи цього явища. Існує зовнішня боротьба та спротив, але відсутній чіткий алгоритм викорінення першоджерела проблеми, оскільки немає бачення, проти чого конкретно ведеться боротьба. Це в чомусь нагадує лікування хворих на онкологію: на боротьбу з цим явищем витрачається безліч сил, але природу та походження даного комплексу захворювань так і не встановлено остаточно. Ще одним моментом є рефлексія щодо рівня потужності засобів воєнного насилля, з огляду на який Г. Арендт додає до свого визначення війни певні уточнення. Отже, війна є можливою, на її погляд, навіть у тому разі, коли в конфлікті беруть участь країни з нерозвиненим технічним оснащенням, тобто які не мають у своєму арсеналі ядерної або біологічної зброї. Інакше кажучи, локальний збройний конфлікт між двома малорозвиненими країнами без втручання супердержав може претендувати на те, аби називатися війною в її традиційному розумінні. Виходить так, що військові конфлікти, якщо їх намагатися пояснити суто з технічного боку, здатні поширюватися незалежно від рівня розвитку наявних технічних засобів. [Арендт, 2008; Arendt, 1970]

Свого часу О. Шпенглер говорив, що кожна цивілізація, яка приходить до піку свого розвитку, зазнає руйнації. Або ж, навпаки, існує закономірність: після занепаду розпочинається піднесення. Війна ж є особливим явищем. Це намагання щось змінити, чогось досягнути. Війна – шлях задоволення егоїстичних бажань. Війна несе в собі як смерть, так і народження. Все пізнається у порівнянні, і як завжди – тут спрацьовує закон діалектики. Чому людина так хоче війни? Полюсні ідейні спрямування, налаштованість сприймати/розуміти/слухати лише себе та власні принципи й позиції, небажання відкривати щось інше, вдивлятися, бути справжнім сучасником, який твердо може сказати: «Так, я усвідомлюю це і приймаю!» Немоżliвість вирішити конфлікти – лише маленька іскорка, яка насправді є такою мізерною. Війна – це нелюдське вирішення людських проблем. Чому? Тому що людина володіє дивним даром – бажанням проявити себе, довести всім і одразу свою першість та вищість. Запал, енергія, або ж навпаки – згасання, мінливість, занадто відчутна спокійність, не можуть не залишити свій слід/відбиток.

А. Толстой у романі-епопеї «Війна і мир» зазначав, що війна є неприємною для людського розуму та всієї людської природи подією. «Війна – не люб'язність, а найбільш гидка справа в житті, і треба розуміти це і не грати у війну. <...> Військовий стан найпочесніший. А що таке війна, що потрібно для успіху у військовій справі, які звичаї військового товариства? Мета війни – вбивство, зняття війни – шпигунство, зрада і захоплення її, розорення жителів, пограбування їх або злодійство для продовольства армії; обман і брехня, визнані військовими хитроцями; звичаї військового стану – відсутність свободи, тобто дисципліна, ледарство, нещасття, жорстокість, розпуста, пияцтво» [Толстой, 1996]. І наразі ми маємо чергове риторичне запитання: навіщо людина вимінює свої високі ідеали на користь чогось настільки низького та блюзнірського? Навіщо вона постійно ув'язується в цю «подію», яку сама ж і породжує?

А. Снесарьов у своїй роботі «Філософія війни» пояснював причини того, що війни не зникають, таким чином. По-перше, війна стала занадто поширеним і драматичним явищем, яке складно викоринити в найближчій перспективі. По-друге, війни свідчать про небезпечні недоліки в організації людських об'єднань та безсилля людського розуму. По-третє, вирішення питання про майбутнє війни – позитивне або негативне – залишається поки питанням віри, а не науково доведеним фактом. Війна розглядається під трьома кутами: під кутом розуму, краси і правди [Снесарев, 2013].

Можна сказати, що війна є певним «поліфонічним спектром» у бутті. Вона постає в різних площинах та вимірах. Її зображують у кіно, на світлинах та картинах, а також у художній літературі. Допоки існуватиме світ, доти буде існувати війна. Життя людини можна назвати так: «Війна і мир. Людина та incognito». До цього ж іще додається проблема

морального еквіваленту війни, яку досліджував у своїй праці В. Джеймс. Історія людства – це «кривава баня» [James, 2019]. Але це вже тема наступних досліджень.

Отже, війна є важливим елементом, який складає невід'ємну частину людської природи. Існують різні причини її виникнення. Однак найголовніша є вкоріненою у самому естві homo sapiens. Без страждань немає радості, без війни не буде миру. Людина є істотою, що воює. Так склалося історично, що вона має постійно виборювати право на життя, на існування. І така боротьба дуже часто переростає у більш серйозні та масштабніші акти захисту/нападу/збереження себе.

Вбивство, революція, війна – це ті жахаючі слова, за якими чуються та криються одночасно біль і надія, смерть і свобода, віра в людину та людство, у справедливість світобудови. Всі ці внутрішньо суперечливі смисли знаходять своє зовнішнє поєднання, а поряд з цим і вираження в природі самої людини. Біди людини виникають через незнання, невміння правильно та точно зреагувати в тій чи іншій ситуації. Парадоксальність війни не є винятком. Людина розуміє, що це неправильно, але все одно розпочинає таку діяльність. Існують підходи, які пояснюють причини походження війни: натуралістичні, психологічні, економічні тощо. Історія наводить нам чимало прикладів, які ще раз підтверджують, що війна є невід'ємним атрибутом людського життя; постійні «гонитви озброєнь» існували, існують та будуть існувати в історичній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Арендт Х. Банальность зла. Эйхман в Иерусалиме / пер. с англ. С. Кастальского и Н. Рудницкой. М.: Европа, 2008. 424 с.

Батлер Дж. Фрейми війни. Чиї життя оплакуються? / пер. з англ. Ю. Кравчук. Київ: Медуза, 2016. 280 с.

Гелен А. О систематике антропологии / пер. с нем. А. Филиппов. *Проблема человека в западной философии: сборник работ* / сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова. М.: Прогресс, 1988. С. 151–201.

Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. Р. Димерця, В. Єрмоленка, Н. Іванової, Є. Мірошніченка, Т. Олійник; наук. ред. Т. Польська. К.: Дух і Літера, 2000. 606 с.

Кант И. К вечному миру [Электронный ресурс] / пер. с нем. 2019. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Kant_K_vechnomu_miru.pdf.

Клаузевиц К. фон. О войне [Электронный ресурс] / пер. с нем. М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. URL: https://hrguru.ucoz.ru/_ld/0/9_2Aw.pdf.

Локк Дж. Два трактата о правлении. *Локк Дж. Сочинения: в 3-х т.; т. 3.* / пер. с англ. и лат. Ю. М. Давидсон, Е. С. Лагутин, Ю. В. Семенов, Н. А. Федоров и др.; ред. И. С. Нарский, А. Л. Субботин. М.: Мысль, 1988. С. 271–283.

Снесарев А. Е. Философия войны. М.: Ломоносовъ, 2013. 283 с.

Сонтаг С. О фотографии / пер. с англ. В. Гольшева. М.: Ad Marginem, 2013. 268 с.

Толстой Л. Н. Война и мир [Электронный ресурс]. *Толстой Л. Н. Собрание сочинений: в 8-ми т.; т. 3, 4.* М.: Лексика, 1996. URL: <https://library.ru/text/11/p.1/index.html>.

Фуко М. Наглядати й карати: Народження в'язниці / пер. з фр. П. Таращук. К.: Основи, 1998. 392 с.

Arendt H. On Violence. New York: Harcourt Brace Javanovich, 1970. 112 p.

James W. The Moral Equivalent of War [Electronic resource]. 2019. URL: <https://www.uky.edu/~eushe2/Pajares/moral.html>.

Sontag S. Regarding the Pain of Others. New York: Picador / Farrar, 2004. 131 p.

Гончаренко Катерина Сергіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Тургенівська, 8/14, Київ, 01054
E-mail: agneshka13@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1162-9464>

Крагель Каріна Володимирівна

студентка бакалаврату, факультет філософії та суспільствознавства
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Тургенівська, 8/14, Київ, 01054
E-mail: karina.krahel125@gmail.com

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2019

Схвалено до друку: 02.12.2019

НОМО MILITARIS: ПОЧЕМУ ЧЕЛОВЕК СТРЕМИТСЯ К ВОЙНЕ?

Гончаренко Екатерина Сергеевна

кандидат философских наук, доцент кафедры философии
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова
ул. Тургеневская, 8/14, Киев, 01054
E-mail: agneshka13@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1162-9464>

Крагель Карина Владимировна

студентка бакалаврату, факультет философии и обществоведения
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова
ул. Тургеневская, 8/14, Киев, 01054
E-mail: karina.krahel125@gmail.com

Феномен войны занимает одно из ведущих мест в пространстве социально-философских и культурологических исследований, а также имеет неоднозначную позицию в жизни самого человека. На исторической карте мы наблюдаем непрекращающиеся волны вооруженных конфликтов, которые неизбежно приводят к фатальным последствиям в жизни стран, народов и отдельных людей. Война преимущественно предстает перед нами в образе ужасов и трагедий. Впрочем, в плоскости философских исследований войну как специфический феномен в бытии человечества рассматривают с разных ракурсов, в том числе и акцентируя внимание на парадоксальности и многомерности данного явления. В предлагаемой работе авторы пытаются проанализировать концепт войны, учитывая определенную «привлекательность» и даже «необходимость» этого явления для человека. Также выполняется попытка суммировать имеющийся спектр ответов на вопрос о том, откуда в человеке берется стремление к насилию, то есть так называемая «жажда войны», которая и порождает «вечное возвращение» и постоянное пребывание людей в состоянии войны. Результаты данного исследования свидетельствуют о том, что война действительно является важным феноменом, который также можно считать одним из фундаментальных атрибутов человеческой природы. Анализируя различные подходы, которые объясняют причины происхождения войны (натуралистические, психологические, экономические и т.д.), авторы статьи отмечают, что источником любых вооруженных конфликтов все же является укорененность «воинственности» в самом существе homo sapiens. Человек должен постоянно бороться за свое существование. И такая борьба часто приобретает различные по масштабу и характеру формы, которые можно рассматривать как конкретные вариации одного и того же феномена, на теоретико-философском уровне фиксирующийся в концепте войны. Несмотря на естественное чувство ужаса, которое вызывает слово «война» на уровне обыденного сознания, под этой языковой оболочкой кроются одновременно боль и надежда, смерть и свобода, вера в человека и в справедливость мироздания, а также готовность бороться за эту справедливость. Все эти внутренне противоречивые смыслы объединяются в рамках философски обработанного понятия войны, а также воплощаются во множестве различных «войн», которые постоянно ведет человек в силу своего специфического «бытийного устройства». Человек, следовательно, является «существом воюющим» или, как предлагают обозначать эту особенность авторы статьи, – homo militaris.

Ключевые слова: война, мир, человеческая природа, философия войны, homo militaris.

Статья поступила в редакцию: 31.10.2019

Утверждена к печати: 02.12.2019

HOMO MILITARIS: WHY DO HUMANS WANT TO WAGE WARS?

Honcharenko Kateryna S.

PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy
National Pedagogical Dragomanov University
8/14, Turhenivska str., 01054, Kyiv, Ukraine
E-mail: agneshka13@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1162-9464>

Krahel Karina V.

Undergraduate Student, Faculty of Philosophy and Social Studies
National Pedagogical Dragomanov University
8/14, Turhenivska str., 01054, Kyiv, Ukraine
E-mail: karina.krahel125@gmail.com

ABSTRACT

The phenomenon of war occupies one of the leading places in socio-philosophical and cultural studies. War also has an ambiguous position in human life. On the historical map we see the ongoing waves of armed conflicts, which inevitably lead to fatal consequences for countries, peoples and human beings. War mainly appears in the form of horrors and tragedies. However, in philosophical studies, war is considered from different angles. Philosophers often emphasize the ambiguity and multidimensionality of war. In this work, the authors analyze the phenomenon of war, given a certain “attractiveness” and even the “necessity” of this phenomenon for humans. The authors also summarize the available range of answers to the question of where the desire for violence comes from, that is, the so-called “thirst for war”. It is this desire that gives rise to a constant stay of people in a state of war. The results of this study show that war is indeed an important phenomenon, which can also be considered one of the fundamental attributes of human nature. Analyzing various approaches that explain the causes of war (naturalistic, psychological, economic, etc.) the authors note that the source of any armed conflict is precisely the “militancy” in the very essence of homo sapiens. Human beings must constantly fight for their existence. And such a struggle often takes various forms, which can be considered as concrete variants of the same phenomenon. This phenomenon at the theoretical and philosophical level is fixed in the concept of war. Despite the natural sense of horror that the word “war” evokes at the level of everyday consciousness, pain and hope, death and freedom, faith in human and the justice of the universe, as well as a willingness to fight for this justice, are simultaneously hidden under this “language shell”. All these internally contradictory meanings are united within the framework of the philosophically processed concept of war, and are also embodied in many different “wars” that a person constantly wages due to his/her specific “being structure”. Human, therefore, is a “warring creature,” or, as the authors propose to denote this feature, “homo militaris”.

Keywords: war, peace, human nature, philosophy of war, homo militaris.

REFERENCES

- Arendt, H. (1970). *On Violence*. New York: Harcourt Brace Javanovich.
- Arendt, H. (2008). *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. (S. Kastalskii & N. Rudnytskaia, Trans.). Moscow: Europe. (Original work published 1963). (In Russian).
- Butler, J. (2016). *Frames of War. When is Life Grievable?* (Yu. Kravchuk, Trans.). Kyiv: Medusa. (Original work published 2009). (In Ukrainian).
- Gehlen, A. (1988). On the Systematic Anthropology. (A. Filippov, Trans.). In P. S. Hurevich & Yu. N. Popov (Eds.), *The Problem of Man in Western Philosophy: Collected Works* (pp. 151–201). Moscow: Progress. (In Russian).
- Hobbs, T. (2000). *Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civil*. (R. Dymyrets, V. Yermolenko, N. Ivanova, Ye. Miroshnychenko & T. Oliinyk, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera. (Original work published 1651). (In Ukrainian).

- Kant, I. (2019). Perpetual Peace: A Philosophical Sketch. *Civil Society in Russia*. Retrieved from https://www.civisbook.ru/files/File/Kant_K_vechnomu_miru.pdf. (Original work published 1795). (In Russian).
- Clausewitz, C. von. (2007). *On War*. Moscow: Eksmo; Saint Petersburg: Midgard. Retrieved from https://hrguru.ucoz.ru/_ld/0/9_2Aw.pdf. (Original work published 1832). (In Russian).
- Locke, J. (1988). Two Treatises of Government. In J. Locke, *Collected Works in 3 Volumes* (Vol. 3, pp. 271–283). (Yu. M. Davidson, Ye. S. Lagutin, Yu. V. Semjonov, N. A. Fjodorov et al., Trans., I. S. Narskii & A. L. Subbotin, Eds.). Moscow: Mysl. (Original work published 1689). (In Russian).
- Snesarjov, A. Ye. (2013). *Philosophy of War*. Moscow: Lomonosov.
- Sontag, S. (2013). *On Photography*. (V. Golyshev, Trans.). Moscow: Ad Marginem. (Original work published 1973). (In Russian).
- Sontag, S. (2004). *Regarding the Pain of Others*. New York: Picador/Farrar.
- Tolstoy, L. N. (1996). War and Peace. In L. N. Tolstoy, *Collected Works in 8 Volumes* (Vol. 3, 4). Moscow: Leksika. Retrieved from <https://ilibrary.ru/text/11/p.1/index.html>. (Original work published 1869).
- Foucault, M. (1998). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. (P. Tarashchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. (Original work published 1975). (In Ukrainian).
- James, W. (2019). The Moral Equivalent of War. *University of Kentucky*. Retrieved from <https://www.uky.edu/~eushe2/Pajares/moral.html>. (Original work published 1910).

Article arrived: 31.10.2019

Accepted: 02.12.2019